

ONA TILI DARSLARIDA KREATIV KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Qulmo'minov O'rolboy Safar o'g'li
TerDPI o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14844127>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslarida o'quvchilarning kreativ ko'nikmalarini rivojlantirishga doir muhim jihatlar tahlil qilinadi. Kreativ tafakkurni shakllantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodlar, interfaol usullar va ijodiy topshiriqlarning samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, dars jarayonida muhit yaratish, o'quvchilarni mustaqil va ijodiy fikrlashga undash hamda lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari ham ko'rib chiqiladi. Maqola boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: ona tili, kreativ ko'nikmalar, innovatsion metodlar, interfaol usullar, ijodiy tafakkur, lingvistik kompetensiya, mustaqil fikrlash, boshlang'ich ta'lim, pedagogik yondashuv.

Kreativlik - shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson ma'naviyatining ajralmas qismi bo'lib, shaxsni o'z-o'zini rivojlantirish omili, shaxsiy jonbozlikning asosi, shaxs ega bo'lgan bilimlarning ko'p qirrali ekanligida emas, balki yangi g'oyalarga intilishda va o'rnatilgan stereotiplarni yangilik yaratish jarayonini isloh qilish va o'zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo'ladi. Kreativlik bevosita innovatsiyalar bilan bog'liq jarayondir. Negaki o'qituvchining kreativlik faoliyat yuritishi uchun, u albatta o'zining sohasidagi eng so'nggi yangiliklardan, shu bilan bir qatorda butun jamiyatdagi voqea va hodisalardan boxabar bo'lishi, innovatsion yangiliklarni o'z faoliyatida o'rinli foydalana olishi lozim.

Demak, boshlang'ich sinf o'qituvchisi har qanday vaziyat, har qanday jarayon va har qanday paytda eng samarali yo'lni izlab topishi va uni amaliyotga joriy qilish orqali dars jarayonini samarali tashkil etishi, boshlang'ich sinf o'quvchilari ongiga tez, tushunarli, qulay, oson va samarali tarzda yetkazib berishi ham kreativlikning bir ko'rinishi deyish mumkin.

Ta'limning asosiy roli o'quvchilarni jamiyatda muvaffaqiyatga erishishlari uchun zarur bo'lgan kompetensiyalar bilan ta'minlashdan iborat. Lukas va Spenserning fikricha: "Kreativ fikrlash bugungi yoshlarning rivojlanishlari uchun kerakli kompetensiya hisoblanadi [1]. Bu ularga globallashuv sharoitida jadallik bilan o'zgarib borayotgan, savodxonlik va raqamlash ilgari surilgan hamda "21-asr" ko'nikmalariga ega moslashuvchan ishchilarni talab qiladigan dunyoga moslashishga yordam beradi. Kreativ fikrlashni o'rgatish bugungi kun o'quvchilari va yoshlariga dolzarb muammolarni yechish uchun yangi texnologiyalardan foydalangan holda hali yaratib ulgurilmagan sektorlarda yoki vazifalarda ishlash, shu bilan birga mashinalar bajara olmaydigan ishlarni osonlikcha amalga oshira olish hamda murakkab mahalliy va global muammolarning yechimini topish qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi [2].

Boshlang'ich sinflarda kreativ o'qish madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik va gender xususiyatlarini aniqlagan F.A.Xayitova o'z izlanishlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ o'qish madaniyatini shakllantirish yoki kreativ o'qish deganda istalgan o'quv fani doirasida qo'llash mumkin bo'lgan ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan

boshlang'ich bilimlar sohasi tushunilishini ilmiy jihatdan asoslaydi. Olima tadqiqot obyekti bilan bog'liqlikda "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ o'qish madaniyatini shakllantirish" deganda "o'quvchilarni turli o'quv topshiriqlarini bajarishi, vaziyatlarni hal etishda noodatiy yondashuvni tarkib toptirish, yangi g'oya va nuqtai nazarlarni erkin ifoda etish, fikrning egiluvchanligi va tasavvurning boyliligini tarkib toptirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon tushuniladi", - degan xulosaga keladi. Pedagogik-psixologik nuqtai nazardan, F.A.Xayitova kreativ o'qish madaniyatiga tushunchasiga quydagicha izoh beradi: "kreativ o'qish madaniyati – shaxs va jamiyat qiziqishlari bilan bog'liqlikda o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy shart sharoitlar doirasiga taalluqli vazifalarni hal etishda insonning konstruktiv va original fikrlashga tayyorligidir".

Olimaning fikrlarini rivojlantirgan holda biz ham ona tili darslarida o'quvchilarning kreativ ko'nikmalarini turli o'quv topshiriqlarini bajartirish orqali, o'quv muammoli topshiriqlarni, muammoli vaziyatlarni hal etishda noodatiy yondashuvni tarkib toptirish, yangi g'oya va nuqtai nazarlarni erkin ifoda etish, fikrning egiluvchanligi va tasavvurning boyliligini tarkib toptirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayonni tashkil etish imkoniyatlaridan samarali foydalandik.

Ona tili darslarida o'quvchilarning evristik qobiliyatini rivojlantirish masalalari xususida izlanishlar olib borgan tadqiqotchi R.Xurramov og'zaki mashqlarni ona tili darslarida qo'llash o'quvchilarning fikrlash doirasini rivojlantirishda muhim o'rin egallashini ta'kidlaydi. Uning fikricha "Og'zaki mashqlar o'quvchilarga hodisaning mohiyatini tezda ko'rish, tushunish va uning bajarilishini to'g'ri izohlay olish imkoniyatini beradi. Yozma mashqlarni bajarish davomida esa, ona tili darslarida o'quvchilar voqea hodisaning mohiyatini anglab olishga qiynaladilar. Og'zaki mashqlar sinfdagi har bir o'quvchi bilan individual ishlashga imkoniyat yaratadi" [3]. Demak, og'zaki mashqlarni o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyani qo'llash vositasi hamda o'quvchilarning fikrlash faoliyatini rivojlantirish, o'quv jarayoni mahsuldorligini oshirish borasida katta imkoniyatlarga ega. Ona tili ta'limida o'quvchilarning evristik qobiliyatini rivojlantirishda ijodiy izlanishlar, o'qitishning nazariy asoslari to'g'risidagi bilimlarning keng tizimiga tayangan holda muvaffaqiyatli sanaladi.

Kreativ ko'nikmalarini samarali rivojlantirish uchun boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan fanlar bo'yicha integratsiya qilish muhimdir. Shuningdek, kreativ ko'nikmalarni mustaqil tarzda rivojlantirish sifatida ona tili fanidan sinfdan tashqari ishlar (to'garak) dasturiga kiritish o'quvchilarga kreativ ko'nikmalarini real sharoitda qo'llash imkonini beradi. Ushbu fanlararo yondashuv talabalarni muammolarni turli nuqtai nazardan tahlil qilishga undaydi va ularning kreativ ko'nikmalarini kelajakdagi faoliyatiga o'tkazish uchun sharoit yaratadi.

Bizningcha, ona tili o'qitishda kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonini modellashtirish mantiqiy shakllantirish yordamida amalga oshiriladi, ya'ni fikran mazmun-vazifaviy reja shakllantiriladi. U manbalardagi ma'lumotlarning reprezentativligini tekshirishda, dalillarning ishochliligini, farazlar va nazariyalarning haqiqiylikini tekshirish imkonini beradi. Masalan, kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonini o'rganish uchun uni modellashtiradigan bo'lsak, bunda pedagogika, psixologiya, metodika hamda kreativ ko'nikmalarning o'ziga xosligi, omillari, rivojlantirish jarayonini ham e'tiborga olish talab etiladi. Bu esa o'z navbatida fanlararo yondashuv uslubining qo'llanilayotganligini ham

anglatadi. Bu jarayonda bir holatni hisobga olish kerakki, boshqa bir fanning modelini to'g'ridan-to'g'ri jalb etish maqsadga muvofiq emas, uni fanining tuzilishi mohiyati nuqtai-nazaridan shakllantirish lozim bo'ladi.

Ona tili darslarida kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonini modellashtirish zarurati uning o'ziga xosligi bilan bog'liq bo'lib, bu o'quvchilarda yangi g'oyalarga intilishda va o'rnatilgan stereotiplarni yangilik yaratish jarayonini isloh qilish va o'zgartirish, ularning tasavvurlarni ta'sirchan tarzda ifodalash, bilim olishni rag'batlantiruvchi, original va samarali yechim topishga yo'naltiruvchi g'oyalarni shakllantirish, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarish, o'quvchilarning g'oyalar yaratish jarayonida qay darajada ishtirok etishi, g'oyalarning ahamiyati va yangiligini inobatga olib, ularga nisbatan o'z munosabatlarini qay tartibda bildirishini va o'zlari kutgan natijaga erishmagunga qadar g'oyalarni yaratishda davom etish jarayini bilan bevosita bog'liqliq.

Ona tili darslarida kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonini modellashtirish metodologiyasini ishlab chiqish va uni amaliyotga tatbiq etish uning pedagogik shart-sharoitlari, imkoniyatlarini aniqlashga, o'quvchilarda kreativ ko'nikmalarni yanada rivojlantirishning maqbul shakl, usul, vosita va yo'llarini aniqlashga yordam berdi, o'quv mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rish sifati va motivatsiyasi barqarorligini ta'minlash kabi vazifalarni hal qildi.

O'quvchilarning kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan ilmiy izlanishlarda o'quv-tarbiya jarayoni natijaviyligiga alohida e'tibor qaratilib, takomillashtirilgan metodik tizimni ishlab chiqish zarurligiga urg'u berilmoqda. Ushbu tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilari kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari asosida takomillashgan metodik tizimni yaratishga oid ilmiy jihatdan asoslangan takliflar, unga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, o'quvchilarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini hosil qilish, muloqot va o'z-o'zini rivojlantirish kompetentsiyalarini shakllantirishga ustuvor ahamiyat qaratilgan.

Zero, **kreativ fikrlaydigan, iqtidorli yoshlarni ijodkorlik faoliyatiga jalb etish**, ijtimoiy va shaxsiy faolligi kompetentsiyalarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalarini, innovatsion yondashuvni tizimli tarzda tashkil etishning metodologik asoslari yuzasidan olib borilayotgan ilmiy izlanishlar o'quvchilarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish samaradorligini oshirishning, shuningdek, interfaol ta'limni mediatexnologiyalar vositasida tashkil etishning didaktik ta'minotini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

References:

1. Lucas, B. and E. Spencer (2017), Teaching Creative Thinking: Developing Learners Who Generate Ideas and Can Think Critically., Crown House Publishing, <https://bookshop.canterbury.ac.uk/Teaching-Creative-Thinking-> Sternberg, R. (2006), "The nature of creativity", Creativity Research Journal, Vol. 18/1, pp. 87-98.
2. Muxtarova, L. A. (2018). Развитие и формирование критического мышления у школьников начальных классов. Гуманитарный трактат. (24), 13-14.
3. Xayitova Firuza Abdullaevna. Boshlang'ich sinflarda kreativ o'qish madaniyatini shakllantirish texnologiyalari. Avtoreferat. Toshkent 2023 yil. 28 – b.

4. Xurramov R.S. Ona tili darslarida o'quvchilarning evristik qobiliyatini rivojlantirishda etnopedagogikadan foydalanish metodikasini takomillashtirish. Avtoreferat. Termiz. 2024 yil. 48 – b.

INNOVATIVE
ACADEMY